علی سردار افخمی

مروری بر زندگی و سبک کاری سردار افخمی

معرفی

سـردار افخمی یکی از چهره‌هـای تأثیرگذار معماری نیمـه اول قـرن در ایران بود؛ شـاید به ایـن دلیل که او یکـی از معمـاران مطـرح و بنـام زمانـه خود بـود که از زیر شـنلِ هوشـنگ سـیحون و کلاس‌های درسش در دانشـگاه تهـران بیـرون نیامده بـود و عمـلا در بیان و گفتـار نیـز خود را بـه مکتب فکری سـیحون، منصوب نمی‌دانست.

وی متولد ۱۳۰۸ خورشیدی در تهران بود. در سال ۱۳۲۳ و زمانی که او مشغول تحصیل دوره متوسطه بود راهی فرانسه شد تا در مدرسه هنرهای زیبای پاریس که بوزار نام داشت، تحصیلات خود را ادامه دهد. او در رشته معماری این مدرسه مشهور پذیرفته شد و به دلیل استعداد بالایی که داشت مدتی نگذشت که به شاگرد اول آن مدرسه تبدیل شد و همگان متوجه استعداد او در رشته معماری گردیدند. سردار افخمی تحصیلات عالیه خود را در این مدرسه بین المللی ادامه داد و توانست دکترای معماری خود را در سال ۱۳۴۲ اخذ کند.

عاطـفه‌ملاحـسینی
کارشـــناس‌ارشـــد معـــماری

او پس از اینکه مدرک دکترای خود را دریافت نمود به ایران بازگشت و به تدریس در دانشگاه تهران مشغول گردید. ۳۴سال بیشتر نداشت،، از سال۱۳۴۲ که به کشور آمـد تا سـال۱۳۵۱ که بعد از ۶سـال بالاخره توانسـت حجم دایـره‌وارش را به نام تئاترشهر در زمین‌های پارک شهرداری مشرف به چهارراه ولیعصر بسازد، سال‌های مهمی در معماری ایران بودند، سـال‌هایی که سـردار افخمی نه در قالب و هیبت آن روزهای جامعه معماری – که سـعی داشـت خود را به نوعی در دسـته سیحون به‌حساب بیاورد – بلکه در قالب یک منتقدِ منش و دریافت احساسی سیحون نسبت به معماری ایران گذشت، که البته سال‌هایَ خوبی برای او نبودند؛ علاوه بر مسائل خانوادگی، سردار افخمی مخالفان زیادی هم داشت که عموما با تکیه بر اختلافش با سیحون، سعی در مسدود کردن راهش به سوی پروژه‌های دولتی داشتند و تقریبا نیز موفق شدند.

دکتری معماری‌اش را از بوزار پاریس گرفته بود با قانونی که ریاسـت دانشـگاه تهران در دهه ۵۰ وضع کرد و اختلافی که بین وی و هوشـنگ سـیحون وجود داشـت، او مجبور شـد بین تدریس در دانشـگاه و کار در دفتر مهندسـان مشـاور سردارافخمی، یکی را انتخاب کند که دومی را برگزید. انزوای بیشتر سردارافخمی، سال‌ها بعد از ساختِ تئاتر شهر با رونمایی از عکس ساختمان تالار بکمن در انستیتو تکنولوژی کالیفرنیاَ شـدت گرفت. او حالا و پس از عبور از بحرانِ عدم‌تمکین به سیحون و ساحت سیحونی معماری وقت ایران باید پاسخگوی برخی از منتقدین می‌بود که با اشـاره به این عکس، متهمش می‌کردند که تئاتر شـهر از روی دست یک معمار اروپایی کپی شده است. اگرچه که امروز پاسخ این اتهام روشن است اما او آزرده‌خاطر و برای رهایی از این هیاهوها تهران را دوباره به مقصد پاریس ترک کرد و تا آخر عمر هم در حومه پاریس ماند.

آثار معماری علی سردار افخمی

- ساختمان تئاتر شهر تهران
- ساختمان جدید مجلس شورای اسلامی (طراحی ۱۳۵۵ – اجرا ۱۳۸۰)
- آرامگاه صادق هدایت در گورستان پرلاشز پاریس
- خانه کودکان بی سرپرست تهران
- ساختمان شیروانی پارک نیاوران
- ساختمان تالارهای دانشگاه صنعتی اصفهان
- هتل ماریوت تهران
- هتل اسنوبرد ایروان

مجموعه تئاتر شهر

تاریخ شکل گیری اثر: ۱۳۵۱- ۱۳۴۶
کارفرما: دفتر مخصوص فرح دیبا
گروه طراحی: علی سردار افخمی
موقعیت: تهران
مساحت بستر طرح: ۳,۰۰۰ متر مربع
مساحت زیر بنا: ۵,۶۰۰ متر مربع

کلنگ احداث مجموعه تئاتر شهر تهران سال ۱۳۴۶، در محل کافه شهرداری به زمین زده شد و هفتم بهمن ۱۳۵۱ با یک سالن مدرن آماده بهره برداری شد. تئاتر شهر در منطقه ای از مرکز شهر که به واسطهٔ وجود دانشگاه تهران و کتابفروشی های خیابان های انقلاب اسلامی وجهۀ فرهنگی دارد استقرار یافته است و به همین دلیل با بافت زمینه و همسایگانش هماهنگ است. طراح با نزدیک کردن ساختمان به خیابان اصلی و نشاندن آن بر صفه ای که با مسیرهای پیاده و جوی های عریض آب از فضای سبز پارک جدا می شود، آن را از بخش دنج و خلوت پارک دور می سازد، و در عوض بنا را متوجه خیابان اصلی و چهارراه شلوغ، وقایع و آمد و شدهای شهر نشان می دهد .

کشاندن ساختمان به جنوبی ترین محدودۀ زمین، صحنی در جلوی آن پدید می آورد، و موجب می شود که منظر گسترده تری برای رهگذران چهارراه و خیابان به سوی بنای تئاتر مهیا شود. ساختمان تئاتر که به دلیل ارتفاع، بزرگی زیاد و شکل و شمایل متفاوتش در میان همسایگان خود کاملا متمایز است به واسطهٔ وجود این صحن وسیع اهمیت بیشتری نیز پیدا می کند.

سردار افخمی، این بنا را با استفاده از اشکال مدور و ترکیبی از طاق های دستی و سازه های مدرن معماری، طراحی کرده است. در بالای ساختمان هم گنبدی نیم مدور قرار دارد که یادآور برج طغرل و معماری دوره ایلخانی است. اطراف بنای باشکوه تئاتر شهر، ستون‌هایی قرینه به سبک تخت جمشید قرار دارند. قطر تقریبی بنا ۳۴ متر با ارتفاع ۱۵ متر است.

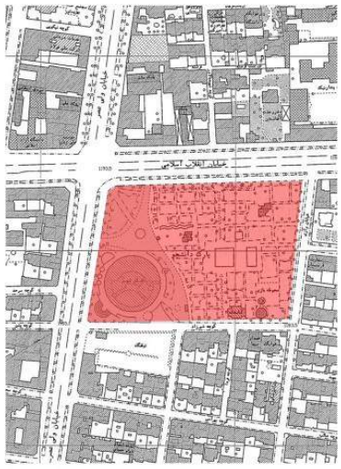

Building location Scale:1/2000 موقعیت بنا روی نقشه ۱/۲۰۰۰ منطقه

بنای تئاتر چهار طبقه است. طبقۀ همکف به سالن انتظار و سالن نمایش اصلی ششصد نفره اختصاص دارد. این سالن نمایش استوانه ای در درون استوانۀ حجم اصلی است که با آن هم مرکز نیست. در طبقۀ زیرزمین چایخانه و فضاهای خدماتی مربوط به تماشاگران، و فضاهای پشتیبانی صحنه واقع شده است. پلکانی که به طبقۀ اول می رود تماشاگران را به بالکن سالن نمایش در این طبقه هدایت می کند. فضاهای اداری، کتابخانه و یک سالن نمایش/ تمرین کوچک تر نیز در طبقۀ دوم استقرار یافته اند. طبقۀ سوم- فضاهای روی بام مجموعه- مختص تأسیسات مجموعه است.

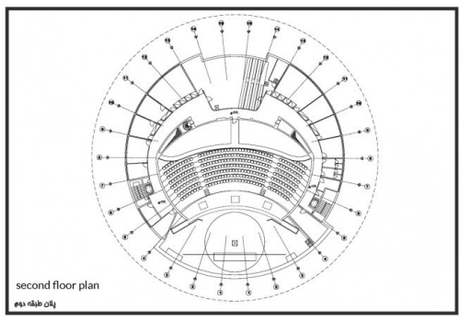

second floor plan
پلان طبقه دوم

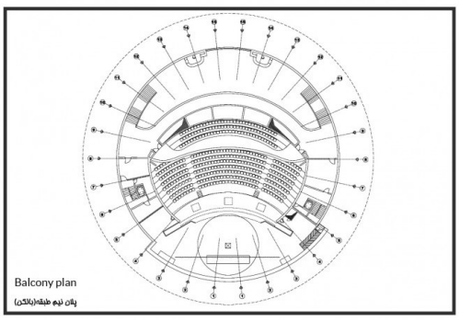

Balcony plan
پلان نیم طبقه(بالکن)

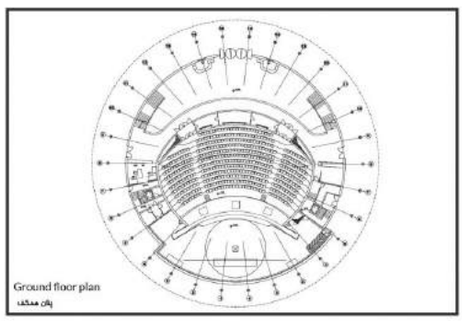

Ground floor plan
پلان همکف

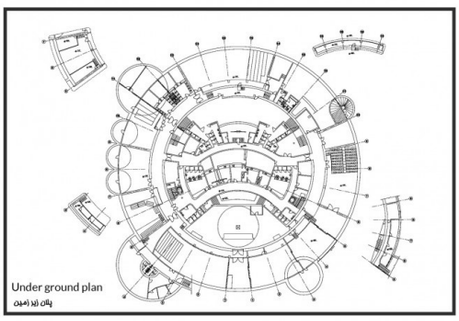

Under ground plan
پلان زیر زمین

تضـاد شـدید میان حجم بنا– این دیوار بسـته و غیر قابل نفـوذ– و فضای باز و گشودهٔ رواق نیز عاملی است که موجب شده است رواق بیشتر به فضای باز تعلق پیدا کند. نقوش و تزئیناتی که در سیمای بیرونی ظاهر می شوند و همین طور عناصر و اشیایی که در داخل بنا به نقوش و تزئینات قدیمی مزین شده اند خصلتی الصاقی دارند. این آرایه ها جایگاهی متفاوت با مقام تزئینات در معماری سنتی ایرانی دارند؛ به تعبیری نمایشی ترند.

ستون های بتنی ظریف و کشیده که با انحنایی نرم سقف را بر خود نگاه داشته اند ممکن است یادآور ستون های قارچی شکل اوایل دورهٔ مدرن باشند. اما بیشتر یادآور رسمی بندی های معماری سنتی هستند؛ با این تفاوت که به جای آنکه سقف را به طرف داخل جمع کند، آن را به بیرون طره کرده اسـت. این سـتون ها و طاق ها در مجموع بیش از آنکه مدرن باشند لحن سنتی دارند. آنچه این اشاره به سنت را قدرت می بخشد قوس های تیزه دار حاصل از تقاطع تیرهای منحنی زیر سقف است که به زیبایی گرداگرد بنا را دور می زنند، و به دلیل آنکه رأس آنها از صفحهٔ پایه خارج شده است جایگاهی خاص در میانهٔ دو قطب زیبایی شناسی سنتی و مدرن برای خود پیدا می کنند.

در گفتگویی به قلم پرویز بیاتی با امیرعلی سردار افخمی که در روزنامه شرق به تاریخ چهارشنبه ۲۵ بهمن ۱۳۹۱، شماره ۱۶۷۱ به چاپ رسیده است، معمار از مسائل مختلفی در رابطه با آثاراش به ویژه بنای تئاتر شهر سخن می گوید. وی در پاسخ به ایده شکل گیری بنا چنین توضیح می دهد:

زمین این بنا در گوشـه ای از باغ کافه شـهرداری (پارک دانشـجوی فعلی) بود. یادم می آید وقتی بچه بودم در زمان رضاشاه باغی آنجا بود. دفتر فرح پهلوی از من خواست که در یک گوشه از این باغ ساختمان تئاتر شهر را بسازم. این باغ به گونه ای بود که از همه طرف دیده می شد؛ هم از طرف خیابان ولیعصر (پهلوی) هم از طرف شمال که باغ قرار داشت، هم از طرف جنوب که کوچه ای قرار داشت و هم از طرف شرق، چون از همه طرف دیده می شد به نظر می رسید بهترین طرح برای اجرای چنین ایده ای، یک ساختمان دایره ای است.

در ادامه به سـوال که آیا موقعیت مکانی، این پلان دایره ای را به شـما تحمیل کرد؟ چنین پاسخ می دهد:

بله. موقعیت محلی که به من برای احداث این طرح دادند طوری بود که به نظرم می رسـید بهترین ایده این اسـت که دایره ای باشـد تا از هر طرف دیده شود. نمی خواستم ساختمانی باشد که فقط یک نما داشته باشد و بعد پشتش هرچه بشود جا داد. به عکس، در ذهنم بود که این سازه، یک نما نداشته باشد و تمام اطرافش نما باشد.

در ادامه از ایشان در رابطه با ستون هایی بیرونی بنا چنین سوال می شود:

شما ستون هایی را در این سازه تعبیه کرده اید که شبیه خیمه به نظر می رسد؟ آیا از قبل فرم خاصی مدنظرتان بود؟

این ستون ها هیچ شباهتی به هیچ چیز ندارد. یادم می آید آن زمان مهرداد پهلبد (وزیر فرهنگ وقت) گفت که خوب چیزی به فکرت رسیده، ساختمانی اجرا کرده ای که مثل یک تاج است، من گفتم اصلابه تاج فکر نکردم. الان هم که فکر می کنم، می بینم این تصور از قبل در ذهنم نبود که طرح نهایی شبیه خیمه یا فرم به خصوص دیگری باشد. این ساختمان شبیه هیچ چیزی نیست. فرم نهایی سازه، در واقع با الهام از خاطراتی که از کودکی از معماری ایرانی داشتم به ذهنم رسید. در سال های جوانی جاهای مختلف مملکت مثل شیراز، اصفهان و حتی جاهای دورافتاده را دیدم و در جزییات ساختمان های تاریخی این شهرها دقت کردم. نکته مهم در ساخت این بنا این بود که از همان ابتدا مخالف کاربرد شیشه و تراورتن بودم، به دلیل اینکه این مصالح مناسب آب و هوا و فضای ایران نیست. یادم می آید وقتی برای بار دوم از فرانسه به ایران آمدم و می خواستم این بنا را اجرا کنم، دیدم بسیاری از ساختمان های آن زمان تهران که معمارانی چون حیدرعلی غیایی، هوشنگ سیحون و عبدالعزیز فرمانفرما ساخته بودند از تراورتن و شیشه و آهن بود. این مصالح به نظر من بسیار برای ایران نامناسب هستند. این است که به شخصه در پروژه هایم همیشه به دنبال آجر رفتم.

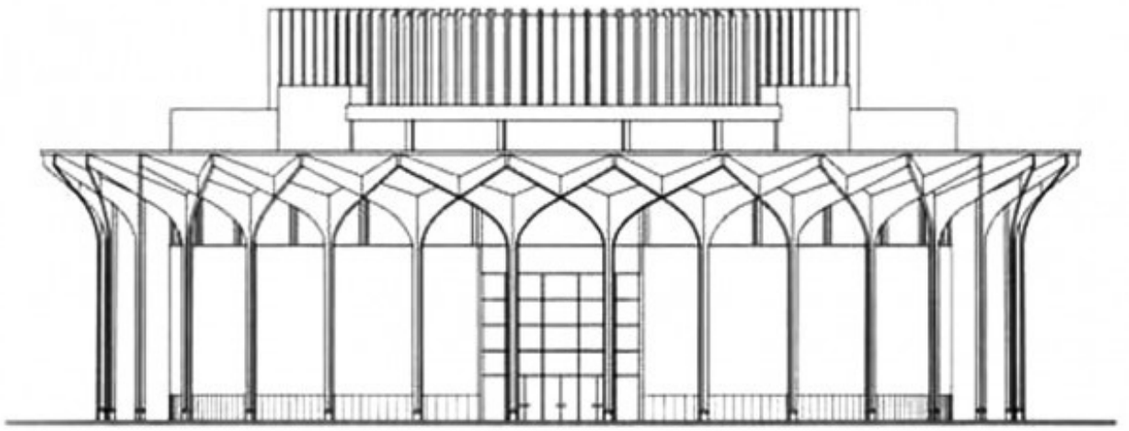

North Elevation
نمای شمالی

منابع

- http://www.caoi.ir
- http://abgineharch.ir
- razheh.com
- hamino.ir